

Karen Risager

Lektor, dr.phil., Kultur- og Sprogstudier,
Roskilde Universitetscenter.
risager@ruc.dk

Den fælles europæiske referenceramme for sprog: Et værktøj med begrænsninger

Den fælles europæiske referenceramme for sprog er et centralt dokument i forbindelse med bestræbelserne på at forme en europæisk identitet der forsøger at forbinde ideerne om hhv. enhed og mangfoldighed: Enhed i et fællesskab der udgøres af det større Europa som Europarådet repræsenterer (altså ikke kun EU), og mangfoldighed i et fællesskab der er kendetegnet ved sproglig og kulturel diversitet. Det er derfor et dokument med vigtige sprog- og uddannelsespolitiske implikationer.

Aktørorientering og plurilingvisme

Referencerammen er i mange henseender et fremadrettet værk. Det grundliggende sprogsyn er det kommunikative sprogsyn der har været udformet af bl.a. Hymes, Canale/Swain og van Ek, et sprogsyn der har været karakteristisk for Europarådets sprogprojekter siden 1970'erne. Sprog opfattes som handling i kontekst, og sprogbrugerens ses som en social aktør der bringer sproget i anvendelse i de mange forskellige situationer som et sprogsamfund kan siges at udgøre. Centralt står sprogbrugerens evne til at handle hensigtsmæssigt og strategisk i forhold til situationen: vælge den rette stil, det rette ordforråd, det rette udtale, det rette kropssprog osv.

Samtidig fremhæver forfatterne det plurilingvistiske syn på kommunikativ kompetence. Ved begrebet plurilingvisme fremhæves at vores kompetencer i forskellige sprog ikke står ved siden af hinanden som parallelle systemer, men at de interagerer. Vores forskellige sprog udgør en integreret ressource der kan beskrives som en særlig kompetenceprofil. Vi kan bruge vores forskellige sprog på forskellige måder og på forskellige niveauer. Vi kan f.eks. bruge vores modersmål i mange forskelligartede situationer; vi kan måske læse faglitteratur på vores første fremmedsprog, føre lette dialoger på vores andet fremmedsprog, stave os igennem en tekst på vores tredje fremmedsprog osv. Denne ide om det enkelte menneskes sproglige kompetenceprofil ligger også bag tanken om Den Europæiske Sprogportfolio. Interessen for den enkelte learner og hans/

hendes flersprogethed og bevidsthed om egen sproglæring er et udmærket korrektiv til mere traditionelle opfattelser af sproglæring og sprogundervisning.

Referencerammen henvender sig til alle (i Europa) der er involveret i sproglæring og sprogundervisning: planlæggere, lærere, lærebogsforfattere, testudviklere og learnerne selv. Den er ikke tænkt som et system som alle skal følge. Forfatterne understreger ofte at Referencerammen bør bruges som et refleksionsredskab, og at læringsbehov, forudsætninger og kontekster kan være meget forskellige. Referencerammen er meget åbent formuleret og tilbyder en overordnet forståelsesramme for sprog og sproglige kompetencer.

Men jeg har også en række forbehold over for Referencerammen, og jeg vil opdele dem i to punkter:

- et lukket Europabillede
- et teknokratisk og begrænset syn på sprog

Et lukket Europabillede

Referencerammen er blevet til for at styrke sprogkompetencerne i Europa, og det er naturligt at den koncentrerer sig om forholdene i Europa. Men hvad er det for et Europabillede der tegner sig? Det politiske indhold i Referencerammen er kun udtrykt eksplicit i det indledende kapitel, hvori der ret kort refereres til en række rekommendationer udarbejdet af Europarådet, herunder følgende to passager:

„It is only through a better knowledge of European modern languages that it will be possible to facilitate communication and interaction among Europeans of different mother tongues in order to promote European mobility, mutual understanding and co-operation, and overcome prejudice and discrimination“ (R (82) 18, citeret fra Referencerammen s. 2)

„To maintain and further develop the richness and diversity of European cultural life through greater mutual knowledge of national and regional languages, including those less widely taught“ (R (98) 6, citeret fra Referencerammen s. 3)

De ‘europæiske moderne sprog’ i ovenstående citater er de nationale sprog (f.eks. tysk, polsk, dansk osv.) og de regionale sprog (f.eks. bretonsk, katalansk, baskisk, walisisk, samisk osv.). Men indvandrersprogene (f.eks. tyrkisk, arabisk, urdu) omtales slet ikke. Når indvandrersprogene ikke er medtaget i det sprogsociologiske landskab i Europa, må man tolke det som en sproglig, kulturel og social eksklusion af alle indvandrergrupper. Jeg mener det er legitimt at forsøge at skabe en fælles europæisk identitet, men

i så fald må den være inklusiv og omfatte alle befolkningsgrupper og sprog der bruges i Europa. Endvidere taler Referencerammen kun om den indre europæiske mobilitet, ikke om mobiliteten ud og ind af Europa, som jo dog er ret stor.

I medfør af ovenstående må *European cultural life* sandsynligvis fortolkes som de kulturforhold der knytter sig til de nationale og regionale sprog, og ikke til indvandrer-kulturerne. Som Referencerammen formulerer det, bliver dens diskurs til snæver nationalisme på europæisk plan, en position som jeg vil betegne som europæisme.

Et teknokratisk og begrænset syn på sprog

Referencerammen er udtrykt i et teknisk, apolitisk, tilstræbt neutralt sprog. Alt hvad der har at gøre med magt, ulighed, minoriteter og majoriteter, samfundsmæssige problemer, politiske konflikter m.m., er undgået. Da Referencerammen jo er et konsensusdokument der er blevet til i en lang proces med inddragelse af mange forskellige parter, må indholdet nok blive sådan. Men det betyder at vi her har et redskab der får det til at se ud som om sprogundervisning og evaluering er noget ganske apolitisk og instrumentelt, isoleret fra den øvrige besværlige verden. Et socialteknisk værktøj der er karakteriseret ved en udpræget taksonomisering (opdeling i over- og undergrupper) af sproglig kompetence helt ned til meget små bidder. Et værktøj der på den ene side er en glimrende checkliste over hvad man bør huske når man planlægger f.eks. en læreplan eller en evaluering. Men som på den anden side også kan være farligt på grund af den iboende systemtvang.

Sprogsynet i Referencerammen virker omfattende på grund af de mange niveauer, kategorier, aspekter og kan-udsagn (på engelsk *can do-statements* ellere *-descriptors*). Men jeg mener at det i virkeligheden er begrænset. Det begrænser sprogfagene til deres rent sproglige side med særlig vægt på det sproglige output. Hvor er der hjælp at hente til at reflektere over forholdet mellem sprog, magt, identitet og normer? Hvor er der hjælp at hente til at reflektere over den kulturelle dimension, herunder den litterære og æstetiske dimension (som Barbara Schmenk påpeger i sin artikel i dette nummer)? Hvad med tanker om dialogisk litteraturundervisning, arbejde med kulturel fantasi og skabelse af tredje steder (*third places*) (Kramsch 1993)? Hvad med tanker om sprogtilegnelse i et sociokulturelt perspektiv der også handler om magt og afmagt vedr. adgangen til relevante tilegnelsessituationer? (Norton 2000). Og hvad med den sprogundervisning der også interesserer sig for den enkelte learners sprogkultur: den måde vi hver især som sociale og historiske væsener bruger vores sprog til at skabe betydninger, til at lege med sproget, til at skabe identiteter (Risager 2003). Men alle disse forskellige dimensioner af sprogfagene er marginaliserede eller ikke-eksisterende i Referencerammen.

Hvis vi ser på Referencerammens behandling af det interkulturelle, så er der sket vigtige beskæringer i forhold til f.eks. Michael Byrams arbejder med dette begreb, bl.a. i Europarådets eget regi (Byram 2000). I Referencerammen hedder det ikke interkulturel kompetence, men sociokulturel kompetence, og dette er en substantiel ændring der entydigt fokuserer på kompetencen i forhold til målsprogslandene. Sociokulturel kompetence er i denne sammenhæng viden om kultur- og samfundsforhold i målsprogslandene (dem i Europa - men minus indvandrersamfundene). I begrebet interkulturel kompetence (som Byram - og jeg selv - bruger det) ligger der derimod en forestilling om et samspil mellem på den ene side learnerens egne kulturelle erfaringer og forudsætninger, og på den anden side de kulturelle forhold han/hun er i gang med at tilegne sig i forbindelse med sprogtiltagelsen.

En central del af Byrams (og mit) begreb om interkulturel kompetence er også at den bør sigte mod udvikling af kritisk kulturel bevidsthed og udvikling af learneren som borger i et demokratisk samfund. Men disse dele er også udeladt i Referencerammen. Tilbage står en sociokulturel kompetence der stort set kun omfatter evne til at tale om en række emner af almen (europæisk) karakter.

Et redskab til både forbedring og kontrol

Den fælles europæiske referenceramme, og den tilhørende Europæiske Sprogportfolio, er begge magtfulde redskaber der allerede nu bruges til at udvikle en mere differentieret og reflekteret sprogundervisning rundt omkring i Europa. Men samtidig er deres sprog- og samfundssyn ikke uproblematisk. I betragtning af den gennemgående teknokratiske tilgang i Referencerammen kan det ikke undre at der slet ikke er udtrykt nogen erkendelse af at redskaberne også har en anden side, der består i kontrol og mulig ensretning. Men denne side er det vigtigt at være opmærksom på før man f.eks. sætter et helt portfolio-system i gang, som jo i sagens natur kan få følger for folk gennem hele deres (arbejds)liv.

Litteratur

- Byram, Michael: Evaluering af interkulturel kompetence. i: Sprogforum nr. 18, 2000, s. 8-13.
- Common European Framework of Reference for Languages. Learning, teaching, assessment. Council of Europe, Cambridge University Press, 2001.
- Kramsch, Claire: Context and Culture in Language Teaching. Oxford: Oxford University Press, 1993.
- Norton, Bonny: Identity and Language Learning. Gender, Ethnicity and Educational Change. Harlow: Longman, 2000.
- Risager, Karen: Lærerens interkulturelle kompetence. i: Sprogforum nr. 18, 2000, s. 14-20.
- Risager, Karen: Det nationale dilemma i sprog- og kulturpædagogikken. Et studie i forholdet mellem sprog og kultur. København: Akademisk Forlag, 2003.
- Schmenk, Barbara: Æstetikken marginaliseret? i: Sprogforum nr. 31, 2004. (- dette nummer)